

# Národní park Podyjí – dvacet pět let na cestě

Lenka Reiterová, Martin Škorpík a kol.

Snaha českých přírodovědců a ochránců přírody o ochranu unikátního dyjského údolí, kterou podpořili i obyvatelé rakouského příhraničí, nakonec vyústila ve vyhlášení

Národního parku Podyjí. Stalo se tak již před pětadvaceti lety. Péče o území přinesla v řadě oblastí své plody, odhalila však i mnohé nové výzvy.

Podzim na Braitavě. Foto Zdeněk Patzelt

Cesta dlouhá pětadvacet let. O zásadních milnících, které ji lemují, se lze dočíst v boxu, o historii vzniku NP Podyjí pak v dalším článku v kuléru. Z dřívější většiny ale tvořily tu cestu každodenní drobné krůčky, které zdánlivě nestojí za zmínku. Srovnání stavu území při vyhlášení a dnes ale ukazuje, jak velký kus cesty tu ochrana přírody urazila.

### Péče o les v nových podmínkách

Plošně nejrozšířenějším biotopem národního parku je les. Pokrývá 85 % území. Hlavním cílem péče o něj je dosáhnout takového stavu většiny porostů, kdy je možné les ponechat samovolnému vývoji. Při vyhlášení parku bylo v takovém stavu asi 20 % porostů. Dnes je to téměř 50 %, navíc jde o jediné spojitě území, kde les není rozdroben do ostrůvků. Plocha plnicí hlavní poslání národních parků, tedy umožnit člověkem neovlivňovanou přírodní dynamiku, vzrostla za 25 let z necelé čtvrtiny území na 40 %.

Řada významných druhů Podyjí je vázána na světlé lesní porosty a lesostepní typ vegetace. Navíc jde o druhy mizející v celé Evropě, a některé mají v Podyjí dokonce jedny z posledních známých nalezišť. Příkladem může být lýkovec vonný, třemdava bílá, jasoň dymnivkový, stepník moravský, hnědásek podunajský a mnohé další. Pro tyto druhy je vhodné zavést pastvu a les prosvětlovat. To je ovšem v rozporu se snahou nastolit v lesních porostech přirozenou vývojovou dynamiku. Lesy národního parku

proto byly rozděleny do dvou kategorií. Byly vymezeny plochy určené pro cílový bezzásahový stav a jiné, kde se bude trvale zasahovat právě ve prospěch světlinových druhů. Zůstává samozřejmě otázka, zda je vymezení ploch správné a jestli bude funkční, to ovšem ukáže až praxe. Podnikli jsme již i první praktické kroky – podařilo se zavést v některých porostech lesní pastvu hospodářských zvířat a v porostech, které k tomu byly novým lesním hospodářským plánem určeny, bylo vykáceno prvních 0,5 ha budoucích výmladkových lesů (pařezin).

### Péče o bezlesí, záchrana typických stanovišť

Nezanedbatelnou část národního parku (více než 500 ha) tvoří přírodovědně cenná bezlesí. Většina z nich je odkázána na trvalou péči. Unikátní vřesoviště a stepní lada na východě, jejichž vznik podmínila staletí trvající pastva, byla v době zřízení národního parku desítky let bez údržby. Jejich stav byl těsně před zlomem, právě nastupovala fáze rychlé degradace a zarůstání. Díky úsilí správy parku i stovek dobrovolníků z celé republiky se podařilo rychlý nástup křovin na počátku zbrzdít a dát tak vřesovištím šanci. Od prvních pokusů po roce 1990 se „stádem“ asi sedmi kamerunských koz jsme se dopracovali k dnešnímu několikasethlavému stádu ovcí a koz, které každoročně vypasou kolem 75 ha ploch. Oboustranně přínosná je i pastva koní, pastva skotu za-

tím nevyšla a je úkolem do budoucna. Přes veškerý pastevní tlak jsou ale stále dřeviny a vysokostébelné trávy na vřesovištích rychlejší než ochránářský management. I dnes nová místa zarůstají ovsíkem a třtinou nebo křovinami. Na malé ploše snad pomůže právě se rozvíjející projekt pastvy exmoorských pony, jinde bude snaha zvýšit počet koz a ovcí.

Po desítkách let bez údržby bylo v tristním stavu i přes 100 ha podyjských luk. Jestli to byly údolní, původně ovsíkové trávníky na šterkových říčních terasách, nebo podmáčené louky na nepropustných sedimentech pramenišť a potoků, vesměs byly zarostlé kopřivou, třtinou, trnkou a dalšími agresory. Po obnově pravidelného kosení však druhově bohaté trávníky poměrně rychle regenerovaly. Možná i díky obětavosti několika místních rolníků, kteří si v začátcích existence parku pronajímali těžko dostupné údolní louky a se skutečně drobnou podporou dotačních programů ministerstva životního prostředí krůček po krůčku zlepšovali stav zanedbaných porostů. Již koncem 90. let se tak na některých loukách objevili první citliví navrátilci – třeba vstavače osmahlé. Z druhů považovaných za vymizelé buď na celém území parku, nebo na konkrétních lokalitách, se za 25 let vrátily také prstnatec májový, upolín evropský, kosatec sibiřský, mochna skalní nebo černohlávek velkokvětý. Za úspěch lze považovat i trávníky



Třemdava bílá a kosatec různobarvý nad vinicí Šobes. Foto Zdeněk Patzelt



Pestrokřídlec podražcový patří k nejvzácnějším motýlům Podyjí. Foto XXX



Pestrá směs dřevin nejlépe vynikne v podzimním zbarvení. Foto XXX

dnes ještě relativně druhově chudé, a to tam, kde se podařilo zatravnit orné půdy. Ač byla zatravněná pole obvykle rozlohy zanedbatelných jednotek hektarů, podařilo se již zatravnit celkem 246 ha orné půdy. Jistěže ani na loukách není „hotovo“, objevují se nové výzvy. Možná až příliš exten-

(přesněji lipanové). Zimní relativně teplá voda neumožní většinou řece zamrznout. Zamrzání řeky a putování ledových ker skončilo, což značně ovlivnilo stav břehových porostů směrem k zarůstání dřevinami. Kolísavý režim průtoků způsobený špičkováním vranovské elektrárny zase vytvářel

## 25 let Národního parku Podyjí Čtvrtstoletí pro přírodu

zivní péče a kosení v pozdních termínech s ohledem na vývoj vzácných bezobratlých vedly k rozvoji expanzivních a invazních druhů, jako je pcháč oset, kopretina vratič, třtina křovištní nebo americké celíky. Stále je tedy na cestě k optimální péči o louky co upravovat.

### Vody tekoucí a stojaté

Vodní biotopy zaujímají jen mizivé procento území NP. Právě proto je o ně třeba obzvláště dbát. Řeka Dyje je páteří, snad lze říci i matkou celé oblasti. Právě ona byla však nejvíce pozměněna lidskou činností. Chladná spodní voda využitá elektrárnou Vranovské přehrady způsobila změnu původního bohatého společenstva parmového pásma na druhotné pásmo pstruhové

vícekrát denně stavy extrémně nízkého stavu vody střídané nepřirozenými povodněmi. Vydra, ledňáček a další živočichové břehového pásu trpěli vyplavováním nor za vodního maxima, ryby, ale i blešivci, jepičí larvy a další bentičtí bezobratlí naopak vysycháním dna při minimálních průtocích, které často klesaly i pod 1 m<sup>3</sup>/s. Při provozu všech tří turbín docházelo k mechanickému narušování dna i břehů i k poškozování těl vodních rostlin i živočichů. Více než dvacet let intenzivních jednání přineslo své první ovoce v roce 2012. Od spuštění dvou malých vodních elektráren ve Vranově nad Dyjí neklesají minimální průtoky v řece pod 3 m<sup>3</sup>/s, což je odborně stanovené ekologicky únosné minimum. Provozovatel elektrárny navíc dodržuje dohodu se správou

### Národní park Podyjí — milníky

- 1991** – založení NP Podyjí
- 1992** – zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody, významné kompetence správám NP
- 1994** – delimitace lesů z podniku LČR, přímá péče o státní lesy
- 1994** – Architektonický řád obcí v NP Podyjí, strategický a metodický dokument
- 1994** – Konceptce OP z hlediska koexistence s obcemi
- 1994** – první Plán péče o NP Podyjí a jeho ochranné pásmo schválen
- 1994** – Návštěvní řád NP Podyjí
- 1995** – systematické pořizování územních plánů obcí v ochranném pásmu NP
- 1997** – Správa NP Podyjí členem federace EUROPARC
- 1999** – Mezinárodní Deklarace o spolupráci ČR a Rakouska při ochraně Podyjí–Thayatal
- 2000** – vznik NP Thayatal
- 2000** – Evropský diplom Rady Evropy pro chráněná území pro NP Podyjí
- 2001** – odborná konference ve Vranově n. D. k 10. výročí NP Podyjí
- 2002** – dohody správ NP Podyjí a NP Thayatal (o společných zásadách managementu; o výměně informací)
- 2005** – NP Podyjí součástí sítě NATURA 2000
- 2007** – certifikát EUROPARC Transboundary cooperation pro NP Podyjí a Thayatal (kvalita přeshraniční spolupráce)
- 2009** – formulován strategický materiál Víze pro NP Podyjí a schválen v Radě NP Podyjí
- 2011** – návrh druhého Plánu péče o NP Podyjí projednán v Radě NP Podyjí, následně schválen
- 2012** – ve Vranově zprovozněna malá vodní elektrárna, dořešena problematika minimálních průtoků
- 2013** – Komplexní plán územního systému ekologické stability krajiny pro území NP Podyjí a jeho ochranného pásma
- 2014** – schválen nový lesní hospodářský plán (zpracovaný metodou provozní inventarizace)
- 2015** – obhájen Certifikát přeshraniční spolupráce EUROPARC pro oba národní parky
- 2016** – jubilejní zasedání Rady Národního parku Podyjí

národního parku a spouští všechny tři turbíny zároveň pouze v opravdu výjimečných případech (povodňové stavy apod.). Díky spolupráci s rakouským partnerem se podařilo zbavit břehové porosty rozsáhlé invaze netýkavky žlaznaté. I řešení obavy správců toku z ohrožení znojenské přehrady dřevem splaveným z parku se podařilo sladit s požadavky ochrany přírody. Ze šesti rybníků, které jsou ve vlastnictví státu (správy), jich bylo pět opraveno, případně odbahněno a je provozováno bez rybí obsádky, případně se speciální obsádkou v zájmu ochrany přírody. Díky péči zůstávají vhodným biotopem např. pro rozmnožování kuňky ohnivě, která z naší krajiny mnohde mizí. Oprava posledního rybníka se právě připravuje. Od r. 1991 bylo vybudováno i sedm nových tůň pro obojživelníky a bezobratlé (z toho tři nákladem obcí) a pět dalších, již dříve existujících, bylo vyčištěno, opraveno či prosvětleno. Jejich dobrý stav ocení i jeden z našich nejvzácnějších čolků – čolek dravý.

### Ke krajině malebné i funkční

Obce jako nedílná součást krajiny ochranného pásma si i díky existenci CHKO a posléze NP zachovaly mnoho ze své krásy. Ač se v jednotlivých případech nepodařilo úplně zabránit vzniku nevhodných staveb, struktura sídel, která je respektována i územními plány, stále vypovídá o tradičním způsobu života. Úředním dozorem, ale i cílenou osvětou mezi místními se daří zachovat i tradiční vzhled a zdobné prvky na jednotlivých staveních.

V posledních 10 letech se pozornost správy obrací též k převážně zemědělské krajině okrajů parku a ochranného pásma.. Díky získání některých polních parcel se daří rozčleňovat velkoplošné lány obnovenými cestami i pásy zatravnění a výsadbami dřevin. V liniových a skupinových výsadbách mimo les přibýlo více než 20 tisíc stromů a keřů. Potěšující je, že i některé obce, občanská sdružení i soukromí zemědělci vysázeli u cest či okrajů pozemků pěkná stromořadí.

Optimální péči o biotopy i krajinu usnadňuje státní vlastnictví přírodně cenných pozemků. Proto se správa parku snaží získávat vybra-

né pozemky, o něž jejich vlastníci nemohou nebo nechtějí náležitě pečovat. Dosud tak bylo do vlastnictví státu získáno téměř 1000 ha půdy.

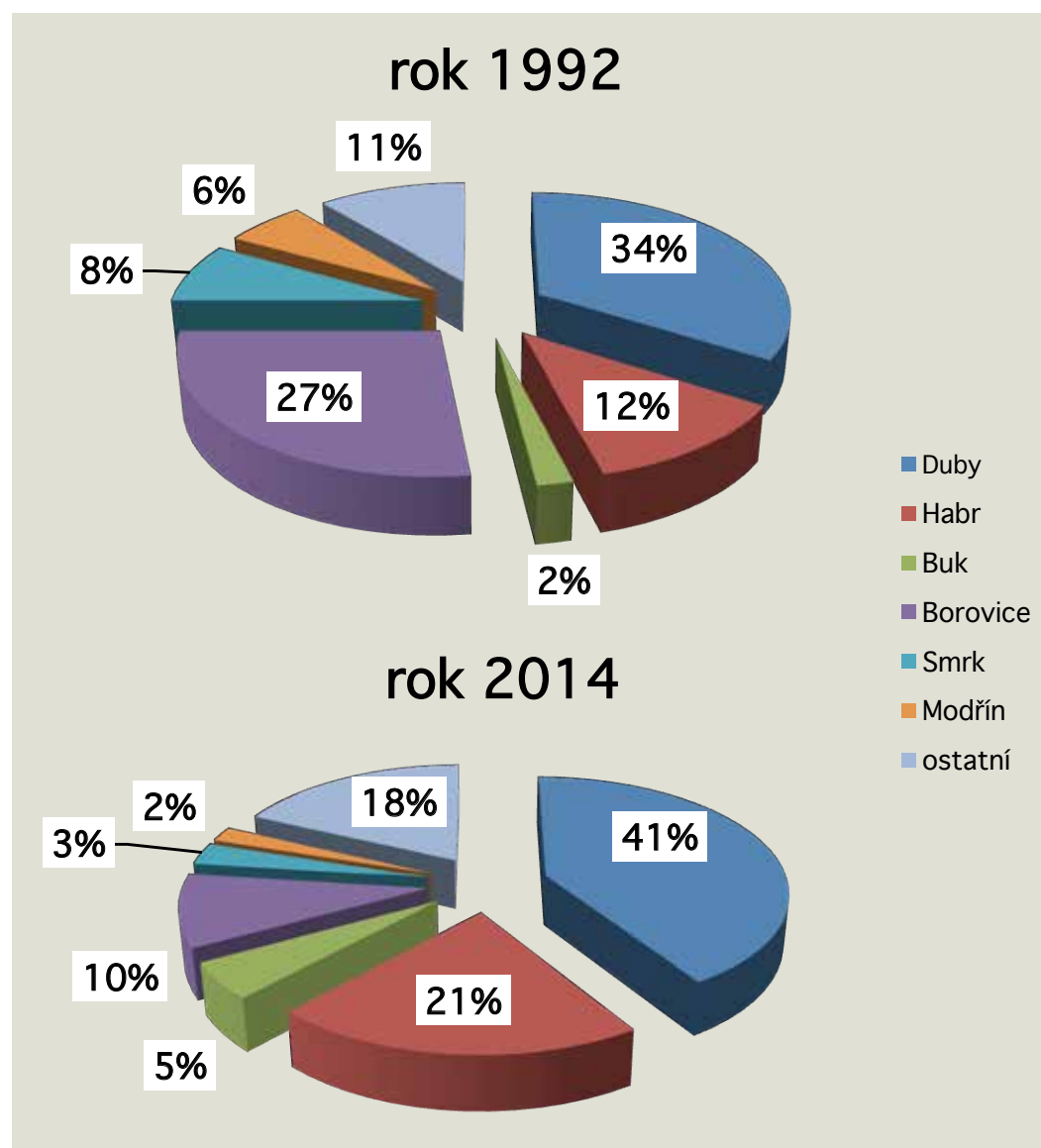
### Teorie pro praxi

Bez hluboké znalosti území a trendů jeho vývoje bychom nemohli být úspěšní. Uvědomujeme si také, že národní park je neocenitelnou laboratoří pro řadu vědních oborů, jelikož některá témata jinde ani studovat nelze. Vzájemná podpora státní správy a akademické sféry již přinesla šest odborných knih a dvanáct strategických dokumentů s popisem významných hodnot tohoto území i návody, jak tyto hodnoty zachovat. Výzkumných zpráv zabývajících se užšími tématy je v archivu správy ulože-

no a průběžně využíváno na půl tisícovky. Z území národního parku bylo popsáno deset zcela nových druhů živočichů. Výsledky výzkumů jsou publikovány ve vlastním vědeckém časopise Thayensia.

### Vítání hosté

Vítání jsou návštěvníci, kteří přicházejí za poznáním i odpočinkem. Snahou je umožnit poznání parku v celé jeho pestrosti a zároveň uchovat místo pro přírodu a její nerušený vývoj. Turistické cesty jsou vedeny do všech typů krajiny, zůstaly ovšem zachovány i ostrůvky zcela nepřístupné, kde jsou doma citlivé rostliny a plaší živočichové. Většina ze 76 km pěších a 82 km cyklistických tras byla vyznačena hned po vzniku parku. Později vzniklo i 53 km hypotras. Oddělení tras



Graf: Změny zastoupení lesních dřevin za 25 let. Zpracoval XXX

bylo zabráněno neshodám při střetu pěších, cyklistů a jezdců na společné cestě. Od počátku jsou podporovány klidné, relaxační a tiché aktivity. Adrenalinové a hlučné (zejména motorové) aktivity by si dle našeho názoru měly hledat své místo mimo území národního parku.

Nejmladším zprostředkují poznání výukové programy, exkurze i pobytové tábory pořádané v rámci ekologické výchovy. Program „Národní park přichází do škol – školy přicházejí do národního parku“ absolvovalo již téměř 30 000 žáků místních škol. Zájemci bez rozdílu věku pak mohou navštívit každý rok cyklus zimních cestovních přednášek nebo letních exkurzí do národního parku s průvodcem.

### Partnerství přes hranici

Podyjí je předurčeno ke spolupráci s rakouskými partnery. V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století měla na záchraně dyjského údolí značný podíl rakouská občanská iniciativa Bürgerinitiative zur

Erhaltung des Thayatales, která zabránila jeho zatopení plánovanou přehradou u Býčí skály. Na přelomu tisíciletí zase poskytla Správa NP Podyjí podporu vyhlášení rakouského Národního parku Thayatal. Od jeho vzniku v roce 2000 obě správy úzce spolupracují při péči o území, ve výzkumu i při práci s veřejností, ale i na mezinárodním poli prostřednictvím společného členství v mezinárodních organizacích. Fungující spolupráci potvrdila i federace EUROPARC udělením Certifikátu kvality přeshraniční spolupráce. Na mezinárodní úrovni ocenila péči o obě území i Rada Evropy, která Podyjí i Thayatalu propůjčila Evropský diplom pro chráněná území.

Za 25 let se Národní park Podyjí z téměř klubové aktivity několika nadšenců, častovaných shovívavými pohledy zbytku společnosti, vyvinul v rovnoprávný článek evropské ochrany přírody a nezanedbatelného regionálního hráče. Přejme mu, ať se mu i nadále daří budovat cestu přírody k lidem a lidí k přírodě.



Vysokomenný listnatý les na Braitavě. Foto XXX



Podzimní ráno v Podyjí. Foto Zdeněk Patzelt